

ДІАГНОСТУВАННЯ СТАНУ ТА ОЦІНКА МОЖЛИВОСТЕЙ ФІНАНСУВАННЯ РОЗВИТКУ ІННОВАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВ МАШИНОБУДІВНОЇ ГАЛУЗІ

DIAGNOSTIC STATE AND EVALUATION OF OPPORTUNITIES FOR FINANCING INNOVATIVE ACTIVITIES OF MACHINE-BUILDING ENTERPRISES

УДК 330.34

Малюта Л.Я.

к.е.н., доцент, доцент кафедри менеджменту інноваційної діяльності та підприємництва
Тернопільський національний технічний університет імені Івана Пулюя

Кузь Т.І.

інженер II кат. кафедри економічної кібернетики
Тернопільський національний технічний університет імені Івана Пулюя

Шостаковська А.В.

к.е.н., доцент кафедри господарсько-правових дисциплін
Донецький юридичний інститут Міністерства внутрішніх справ України
м. Кривий Ріг

У статті визначено проблеми фінансування інноваційної діяльності, які впливають на інноваційний розвиток машинобудівних підприємств. Проведено діагностику стану інноваційного розвитку машинобудівних підприємств: досліджено динаміку кількості підприємств машинобудування за напрямками витрачання коштів на інноваційну діяльність.

Ключові слова: інноваційна діяльність, інноваційний розвиток, машинобудівні підприємства, фінансування.

В статье определены проблемы финансирования инновационной деятельности, влияющих на инновационное развитие машиностроительных предприятий. Проведена диагностика состояния инновационного развития машиностроительных предприятий:

исследована динамика количества предприятий машиностроения по направлениям расходования средств на инновационную деятельность.

Ключевые слова: инновационная деятельность, инновационное развитие, машиностроительные предприятия, финансирование.

The article defines the problems of financing innovative activities, which influence the innovative development of machine-building enterprises. The diagnostics of the state of innovation development of machine-building enterprises have been conducted: the dynamics of the number of mechanical engineering enterprises in the areas of spending of funds on innovation activity.

Key words: innovation activity, innovation development, machine-building enterprises, financing.

Постановка проблеми. Сучасний етап інноваційного розвитку суб'єктів господарювання характеризується великою кількістю різного роду тенденцій, серед яких домінують процеси сформовані під впливом протистояння агресії з боку сусідньої держави та світової фінансової кризи. Зокрема, відбулось скорочення обсягів господарських операцій та грошового потоку, які є основним джерелом формування фондів інвестування та відновлення виробничих потужностей. Як наслідок, вітчизняні машинобудівні підприємства стикаються з труднощами фінансування поточної діяльності та неспроможні виконувати операції, необхідні для функціонування такого роду структур. Особливу увагу заслуговують проблеми фінансування машинобудівних підприємств, у яких, на відміну від орієнтованих на споживчі ринки, виробничий цикл триваліший за термінами і вимагає більших обсягів інвестицій та фінансування.

Система фінансового забезпечення інноваційної діяльності повинна враховувати макроекономічні, політичні та інші чинники. Високі інвестиційні ризики втрати вкладеного капіталу, що притаманні їй, створюють перешкоди для приватних інвестицій у цю сферу. Високий рівень ризику та необхідність значних фінансових витрат, які супроводжують інноваційну діяльність, обмежує коло машинобудівних підприємств, які здатні повноцінно реалізувати програми інноваційного розвитку [1]. Фінансова нестабільність і слабкість фінансового сектора належать до макроекономічних

ризиків, які ускладнюють фінансування інноваційної діяльності в Україні. Відповідно, це обмежує доступ до зовнішніх джерел фінансування інноваційної діяльності та робить вартість продукції машинобудування досить високою.

Такі проблеми й обумовлюють необхідність дослідження фінансування інноваційного розвитку машинобудівних підприємств.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Основним аспектам питань здійснення інноваційної діяльності і її фінансування було присвячено ряд вітчизняних та зарубіжних наукових праць таких провідних вчених як Александров А.М., Аюпов А.А., Білик М.Д., Бланк І.О., Буряк Л.Д., Василик О.Д., Воробйов А.П., Грицай І.В., Даниленко А.І., Загородній А.Г., Огородник С.Я., Опарін В.М., Павлюк К.В., Пустиніна К.В., Романенко О.Р., Федулова Л.І., Федосов В.М., Черемисовата Т.А., Шарко М.В. та інші.

За висновками Л.І. Федулової, проблеми фінансування науково-технічної та інноваційної діяльності мають комплексний характер. У цій сфері пріоритетним завданням є визначення оптимального співвідношення в обсягах фінансових ресурсів, які спрямовуються на реалізацію окремих стадій придбання, використання і створення нового знання [2, с. 38].

За твердженням М.В.Шарко, модель формування національної інноваційної системи України повинна включати систему фінансування інновацій, яка має враховувати особливості сучасного інвестиційного процесу в Україні [3, с. 29].

Попередньо проведені власні дослідження у даному напрямі [4; 5; 6] ще раз підкреслюють актуальність тематики інноваційного розвитку вітчизняних підприємств, у т. ч. і машинобудівної галузі, й потребують її детального розгляду у площині фінансового забезпечення.

Виклад основного матеріалу дослідження.

У вітчизняній теорії та практиці недостатньо розвинуті теоретичні та методичні підходи у вирішенні завдань підвищення ефективності формування і раціонального використання фінансових ресурсів. Разом з тим, відзначимо, що результати попередніх досліджень не дають відповіді на питання визначення обсягів фінансових ресурсів у розрізі їх потреби на підприємстві, оптимізації управління, розробки механізмів формування та ефективного використання, створення і ефективного використання інноваційного підприємства в машинобудуванні, удосконалення механізму управління інноваціями.

Галузева структура машинобудування України незважаючи на проблеми перехідного періоду та системну структурну кризу залишається достатньо різноманітною. Підприємства машинобудівного комплексу забезпечують технічне переозброєння господарства, задовольняють споживчий попит населення на різноманітні апарати та прилади побутового призначення, створюють основу економічного та оборонного потенціалу країни. Регіональне розміщення сучасних машинобудівних підприємств України залежить безпосередньо від техніко-економічної спеціалізації виробництва, насамперед, від таких його особливостей, як конструкторська складність виробів, розвиток кооперації, матеріало- та енергозабезпечення. Обмеження розміщення нових машинобудівних підприємств у великих містах створює сприятливі передумови для їх розташування у середніх, малих містах та селищах міського типу. Тут доцільно розміщувати невеликі спеціалізовані підприємства та окремі цехи. Розміщення названих підприємств стимулює розвиток галузей виробничої і соціальної інфраструктури, забезпечує працевлаштування населення.

Водночас для швидкого територіального перерозподілу розміщення машинобудівних підприємств основною проблемою на сучасному етапі є брак коштів на відновлення матеріально-технічної бази виробництва та підвищення технологічного рівня. Від цього залежить конкурентоспроможність промислової продукції і місце підприємства на національному та світовому ринках. Для отримання необхідних інвестиційних ресурсів вітчизняним машинобудівним підприємствам та промисловості загалом необхідно створити ефективний механізм залучення фінансових ресурсів.

Зважаючи на вищі інвестиційні ризики, здійснення інноваційної діяльності доцільне лише тоді, коли очікувана прибутковість такої діяльності

перевищуватиме прибутковість традиційних видів економічної діяльності. Обсяги реалізації у компаніях, які належать до топ-10 світових лідерів за інноваційною активністю, щорічно зростають на 45–54%, а прибутковість реалізації перебуває на рівні 70% [9].

Аналізуючи стан і тенденції фінансового забезпечення інноваційної діяльності в Україні можемо виділити фактори, які впливають на інноваційний розвиток машинобудівних підприємств:

- фінансові обмеження залишаються основним фактором гальмування інноваційної діяльності, що пов'язано недостатньою кількістю власних фінансових ресурсів підприємств та обмеженим доступом до зовнішніх джерел фінансування;

- нестача власних коштів, які є основним джерелом фінансування інноваційної діяльності, спричинена незадовільним фінансовим станом підприємств машинобудівної галузі;

- висока вартість кредитних ресурсів, які є другим за значенням джерелом фінансування інноваційної діяльності, що, відповідно, ускладнює фінансування інноваційних проектів, особливо для низькорентабельних машинобудівних підприємств, які потребують технологічної модернізації, неспроможні залучати довгострокові кредити на здійснення інновацій;

- державна підтримка інноваційної діяльності у формі прямого фінансування має досить значні бюджетні обмеження та не узгоджена з пріоритетами інноваційного розвитку. Дієвим механізмом впливу держави на прискорення інноваційних процесів є надання підприємствам, які здійснюють науково-технологічні інновації, податкових пільг, що сприяють освоєнню новітніх технологій виробництва і забезпечують мультиплікаційні ефекти технологічного розвитку машинобудівної галузі.

- негативним є досвід створення спеціалізованих державних (комунальних) інноваційних фінансово-кредитних установ в Україні, що, відповідно, вимагає перегляду принципів формування та розвитку цієї форми державної фінансової підтримки інноваційної діяльності суб'єктів господарювання різних форм власності;

- домінування механізмів власного фінансування інноваційної діяльності і обмеженість зовнішніх джерел залучення коштів спричинює консервацію існуючої технологічної структури економіки, не забезпечує перерозподіл фінансових ресурсів у наукомісткі технології, гальмує прогресивні структурні зрушення у національному господарстві, що обумовлює потребу вдосконалення механізмів фінансування науково-технологічної та інноваційної діяльності.

Тривала нестача фінансових ресурсів для інноваційної активності підприємств гальмує модернізацію виробничого потенціалу промисловості України. При недостатньому фінансуванні інно-

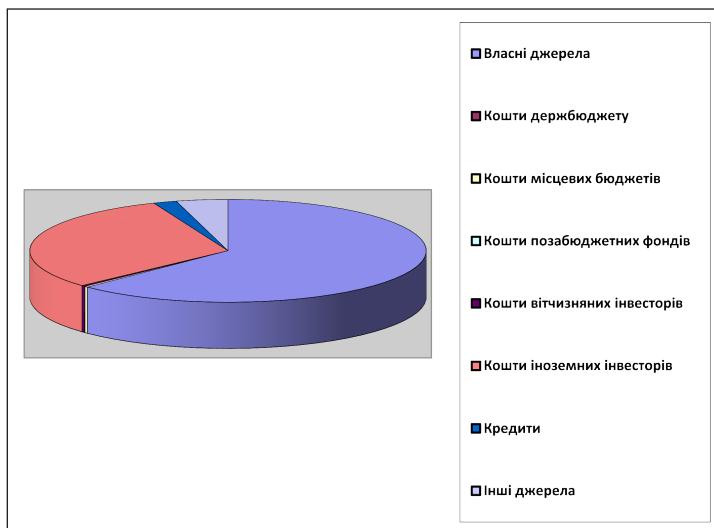

Рис. 1. Розподіл загального обсягу фінансування інноваційної діяльності машинобудівних підприємств України за джерелами у 2013 р.

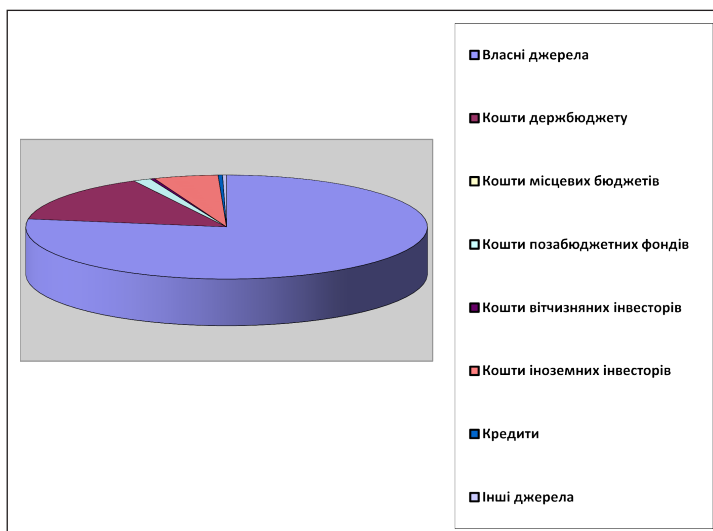

Рис. 2. Розподіл загального обсягу фінансування інноваційної діяльності машинобудівних підприємств України за джерелами у 2014 р.

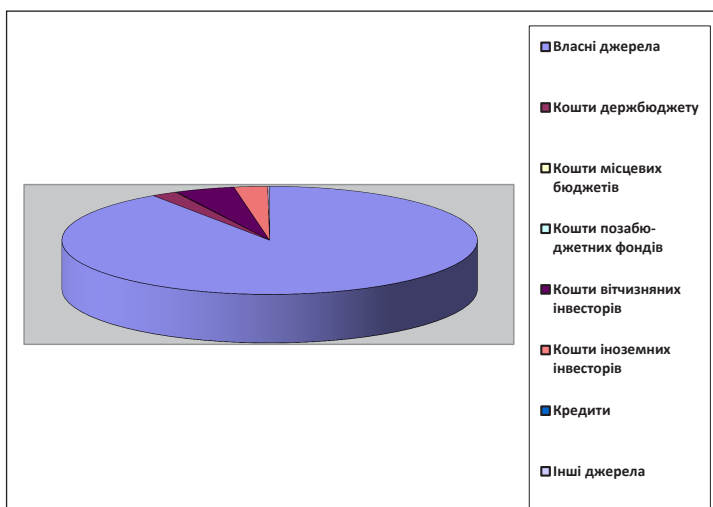

Рис. 3. Розподіл загального обсягу фінансування інноваційної діяльності машинобудівних підприємств України за джерелами у 2015 р.

ваційної діяльності практично неможливе розширене інноваційно-технологічне відтворення промислового виробництва.

Визначальними тенденціями фінансування інноваційної діяльності в Україні є обмежена кількість власних фінансових ресурсів її суб'єктів і джерел залучення коштів. Ключовими джерелами фінансування інноваційної діяльності є власні кошти підприємств та кредити. До відома, на власні кошти підприємств припадає понад половина сукупного обсягу фінансування ІД машинобудівних підприємств. Державна підтримка інноваційної діяльності в Україні здійснюється за рахунок прямого бюджетного фінансування, сприятливої кредитної, податкової і митної політики, створення спеціалізованих державних (комунальних) інноваційних фінансово-кредитних установ. На сьогоднішній день пряме фінансування з державного і місцевих бюджетів є досить обмеженим і, зазвичай, стосується невеликого кола інноваційно активних підприємств (2,0–3,0% від їх загальної кількості).

У процесі дослідження проведено діагностику стану інноваційного розвитку підприємств машинобудівної галузі та визначено динаміку основних показників інноваційної діяльності (рис. 1–3). Як бачимо, усі підприємства, які займалися інноваційною діяльністю, витрачали кошти на один із можливих напрямів, а саме: внутрішні науково-дослідні розробки; зовнішні науково-дослідні розробки; придбання машин, обладнання та програмного забезпечення; придбання зовнішніх знань у інших підприємств чи організацій; виробниче проектування, інші види підготовки виробництва для випуску нових продуктів, впровадження нових методів їх виробництва; іншу інноваційну діяльність (дизайн, навчання, маркетинг та підготовку персоналу; ринкове запровадження інновацій).

Динаміка кількості машинобудівних підприємств за напрямками використання коштів для фінансування інноваційної діяльності досить нестабільна. Однак, найбільша кількість машинобудівних підприємств, які займалися інноваційною діяльністю, витрачали їх на придбання обладнання, машин та програмного забезпечення, а найменша – на ринкове запровадження інновацій та внутрішні науково-дослідні роботи.

Систематичне та своєчасне відслідковування напрямів витрачання коштів на інноваційну діяльність машинобудівними підприємствами є запорукою ефективності адаптивного планування інноваційної діяль-

ності, так як дозволяє передбачити зміну мезо-середовища з подальшим пристосуванням чи активним впливом на нього. Якщо машинобудівні підприємства будуть затрачати більше коштів на внутрішні чи зовнішні науково-дослідні розробки, то це сприятиме появі на ринку інноваційних видів продукції, які, в свою чергу, можуть стати інноваційним заміником, хоча суттєво можуть відрізнятися від існуючих товарів на ринку. Якщо ж витратимуться кошти на ринкове запровадження інновацій, то, відповідно, це призводить до появи нових конкурентоспроможних товарів на ринку, які можуть суттєво послабити конкурентні позиції інших учасників ринку.

Напрями використання коштів інноваційно активних промислових підприємств доцільно аналізувати вітчизняним машинобудівним підприємствам за обсягами витрат, які ними затрачаються, а не лише за кількістю суб'єктів.

Вкладаючи незначні кошти в окремий напрям інноваційної діяльності учасники ринку не несуть такої загрози як суб'єкт ринку, який вкладає величезну суму коштів і при умові ефективної реалізації інноваційного проекту може означати суттєві зміни в галузі.

Пріоритетність напрямів використання коштів інноваційними машинобудівними підприємства, враховуючи обсяги витрат та кількість підприємств, не співпадають. У 2013–2015 рр. машинобудівні підприємства найбільшими темпами нарощували витрати на придбання обладнання та програмного забезпечення, на внутрішні НДР та зовнішні знання.

Обсяги фінансування інноваційної діяльності зросли абсолютно за усіма джерелами, окрім держбюджету. Найбільш швидкими темпами зросло фінансування за рахунок кредитних коштів, причому зростання було поступовим та систематичним. Трохи нижчими темпами збільшувалося фінансування іноземними інвесторами.

Зауважимо, що фінансування інноваційної діяльності машинобудівних підприємств України практично відсутнє за рахунок позабюджетних фондів та місцевих бюджетів, також незначним залишається вклад вітчизняних інвесторів та державного бюджету, що підтверджує відсутність фінансової підтримки з боку держави (див. рис. 1–3).

Оцінюючи важливість державної підтримки даного процесу в Україні можемо запропонувати наступні шляхи та можливості удосконалення фінансового забезпечення інноваційної діяльності машинобудівних підприємств:

1. Для прискорення інноваційного розвитку варто:

– переглянути загальний обсяг бюджетних коштів, що використовуються для виконання найбільш ефективних конкурсних НДР;

– для забезпечення фінансування в Україні більшої частини перспективних наукових проектів, потрібно створити спеціальний фонд із формування тематики перспективних фундаментальних досліджень, їх фінансування і забезпечення контролю за цільовим і ефективним витрачанням коштів, підпорядкувавши його безпосередньо Кабінету Міністрів України та поклавши на нього повну відповідальність за відбір таких проектів та їх ефективність.

2. Переглянути підходи до надання бюджетних коштів в нашій державі на виконання науково-дослідних робіт пошукового характеру та таких НДР, які не мають прямого комерційного характеру. Для здійснення НДР виділення коштів має відбуватися лише на конкурсній основі. Подібний механізм апробований Державним фондом фундаментальних досліджень (ДФФД), члени якого вивчають наукові проекти та колективно виносять рішення щодо їх можливого фінансування.

Висновки з проведеного дослідження.

Виходячи з проведених досліджень можна зробити висновок про те, що основним джерелом фінансування інноваційної діяльності вітчизняних підприємств, в сучасних умовах виступають, в основному, тільки власні фінансові джерела. Актуальним питанням на сьогоднішній день є збільшення частки державної участі у фінансуванні даного процесу, а також підвищення уваги держави та суспільства в цілому до стану інноваційної діяльності, формування інноваційної культури нації, формування приватно-державного партнерства, що може бути предметом подальших наукових досліджень.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Фінансове забезпечення інноваційного розвитку України [Текст] : монографія / [М.І. Діба та ін.] ; за наук. ред. д-ра екон. наук, проф. М.І. Діби і к.е.н., доц. О.М. Юркевич ; Держ. вищ. навч. закл. "Київ. нац. екон. ун-т ім. Вадима Гетьмана". – К. : КНЕУ, 2013. – 425 с.
2. Федулова Л.В. Развитие национальной инновационной системы Украины / Л.В. Федулова // Экономика Украины. – 2005. – № 4. – С. 35–47.
3. Шарко М.М. Модель формирования национальной инновационной системы Украины: основные приоритеты развития / М.М. Шарко // Экономика Украины. – 2005. – № 8. – С. 25–30.
4. Кузь Т. Пріоритети державного стимулювання розвитку машинобудівних підприємств і умовах економічної кризи / Кузь Т.І. // Збірник "Формування ринкової економіки в Україні". – 2015. – № 34. – С.72–75.
5. Малюта Л. Упровадження інтегрованої моделі управління активізацією інноваційної діяльності вітчизняних підприємств / Л. Малюта // Галицький економічний вісник. – 2011. – № 2 (31). – С.33–38.
6. Малюта Л. Оцінювання рівня інноваційного розвитку промислового підприємства : [Електронний ресурс] / Л. Малюта // Соціально-економічні проблеми

і держава. – Вип. 1 (4). – 2011. – Режим доступу : <http://sepd.tntu.edu.ua/images/stories/pdf/2011/11mlyrpp.pdf>.

7. Наукова та інноваційна діяльність в Україні : Статистичний збірник. – Київ. ДП «Інформаційно-видавничий центр Держстату України». – 2013. – 172 с.

8. Наукова та інноваційна діяльність в Україні: Статистичний збірник. – Київ. ДП «Інформаційно-видавничий центр Держстату України». – 2015. – 166–167 с.

9. The 2013 Global Innovation 1000 Study: navigating the digital future [Електронний ресурс]. – Booz & Company. – Р. 8. – Режим доступу : <http://www.strategyand.pwc.com/>.

REFERENCES:

1. Financial support of innovative development of Ukraine (2013). Monograph / [M.I. Diba et al.]; for sciences Ed. Dr. Econ. Sciences, prof. M.I. Dibi and Ph.D., O.M. Yurkevich; "Kyiv National Economic University named after Vadym Hetman". – K.: KNEU. – 425 p.

2. Fedulova L.V. (2005) Development of the National Innovation System of Ukraine / L.V. Fedulova // Economy of Ukraine. – № 4. – P. 35–47 (in Russian).

3. Sharko M.M. (2005) Model of formation of the national innovation system in Ukraine: the main

development priorities. Economy of Ukraine. – № 8. – P. 25–30 (in Ukrainian).

4. Kuz T. (2015) Priorities of the state incentive for the development of machine-building enterprises and the conditions of the economic crisis. Collection "Formation of market economy in Ukraine". – № 34. – P. 72–75 (in Ukrainian).

5. Malyuta L. (2011) Implementation of an integrated model of management of innovation activation of domestic enterprises. Galician Economic Journal. – № 2 (31). – P. 33–38 (in Ukrainian).

6. Malyuta L. (2011) Evaluation of the level of innovation development of an industrial enterprise: [Electronic resource] Socio-economic problems and the state. – Whip. 1 (4). – Access mode : <http://sepd.tntu.edu.ua/images/stories/pdf/2011/11mlyrpp.pdf> (in Ukrainian).

7. Scientific and innovation activity in Ukraine: Statistical collection (2013) Kiev State Enterprise "Information and Publishing Center of the State Statistics Service of Ukraine". – 172 p. (in Ukrainian).

8. Scientific and innovation activities in Ukraine: Statistical collection (2015). – Kiev State Enterprise "Information and Publishing Center of the State Statistics Service of Ukraine". – P. 166–167 (in Ukrainian).

9. The 2013 Global Innovation 1000 Study: navigating the digital future [Електронний ресурс]. – Booz & Company. – Access mode: <http://www.strategyand.pwc.com/>.

Malyuta L.Ya.

PhD, Associate Professor, Department of Management
of Innovation and Entrepreneurship
Ternopil National Technical University named after Ivan Puluj

Kuz T.I.

Engineer II Cat. Department of Economic Cybernetics
Ternopil National Technical University named after Ivan Puluj

Shostakovskaya A.V.

PhD, Department of Economic-Legal,
Donetsk Law Institute
of the Ministry of Internal Affairs of Ukraine,
Kryvyi Rih

DIAGNOSTIC STATE AND EVALUATION OF OPPORTUNITIES FOR FINANCING INNOVATIVE ACTIVITIES OF MACHINE-BUILDING ENTERPRISES

The article defines the problems of financing innovative activities, which influence the innovative development of machine-building enterprises. The diagnostics of the state of innovation development of machine-building enterprises have been conducted: the dynamics of the number of mechanical engineering enterprises in the areas of spending of funds on innovation activity in Ukraine in 2013–2015 has been researched; the dynamics of expenses of machine-building enterprises for directions of innovation activity in Ukraine in 2013–2015; dynamics of distribution of total financing of innovation activity of machine-building enterprises by sources in Ukraine in 2013–2015. Assessing the importance of state support for innovation activity in Ukraine, ways and possibilities of financing innovative activity of enterprises of the investigated branch

Assessing the importance of state support for this process in Ukraine, we can offer the following ways and possibilities for improving the financial support of innovation activity of machine-building enterprises:

1. To accelerate innovation development:

- to review the total amount of budget funds used to perform the most effective competitive research work;
- in order to provide financing for most of the promising scientific projects in Ukraine, a special fund for the formation of the subject of promising fundamental researches, their financing and ensuring control over the targeted and efficient spending of funds should be created, subordinating it directly to the Cabinet of Ministers of Ukraine and giving it full responsibility for the selection of such projects and their effectiveness.

2. To review the approaches to providing budget funds in our country for research work of search character and such research projects that are not of a direct commercial nature. To carry out research work, the allocation of funds must take place only on a competitive basis. Such a mechanism has been tested by the State Fund for Fundamental Research (SFFR), whose members study scientific projects and collectively make decisions on their possible financing.

Proceeding from the conducted research it can be concluded that the main source of financing of innovation activities of domestic enterprises, in modern terms, are mainly only their own financial sources. Current issues for today are increasing the share of state participation in financing this process, as well as increasing the attention of the state and society as a whole to the state of innovation activity, the formation of an innovative culture of the nation, the formation of private-public partnership, which may be the subject of further research.